

"Xuliqanlıq işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında"

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun

QƏRARI

Bakı şəhəri N1 2004-cü il 23 mart

Azərbaycan Respublikasının 2000-ci il 1 sentyabr tarixdən qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsində xuliqanlıq görə məsuliyyət nəzərdə tutan 221-cimaddə əvvəlkindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqli olan məzmununda verilmişdir. Həmin maddəyə yeni tövsüfedici əlamətlər əlavə olunmuş, ilk dəfə olaraq qəsdən sağlamlığa ağır və az ağır zərər vurma cinayətlərinin xuliqanlıq niyyətilə törədilməsinə müvafiq olaraq 126.2.4 və 127.2.3-cü maddələrin tövsüfedici əlamətləri kimi Cinayət Məcəlləsinə daxil edilmişdir. Qanunvericilikdə olan yeniliklər, habelə xuliqanlıq cinayətinin obyektiv tərəfinin zəruri əlaməti olan fəal hərəkətlərin bir sıra başqa cinayətlərin də törədilməsinə səbəb olması və bu zaman cinayətlərinin ideal və ya real məcmuunun yaranması və beləliklə cinayət hüququ rəqabətinin əmələ gəlməsi və s. xuliqanlıq işləri üzrə yeni cinayət qanununun məhkəmə tərəfindən tətbiqi təcrübəsinin öyrənilməsinə səbəb olmuşdur.

Xuliqanlıq işləri üzrə məhkəmə təcrübəsinin ümumiləşdirilməsi nəticələrini müzakirə edərək Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, respublika məhkəmələri tərəfindən bu xarakterli işlərin baxılmasında maddi və prosessual hüquq normaları əsasən düzgün tətbiq edilsə də məhkəmə təcrübəsində ciddi qanun pozuntuları da mövcuddur.

Xuliqanlıq işləri üzrə vahid məhkəmə təcrübəsinin yaradılması qanunların eyni cür və düzgün tətbiq edilməsinin təmin olunması məqsədilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALIR:

1. Məhkəmələr nəzərə almalıdırlar ki, Cinayət Məcəlləsinin 221.1-cimaddəsinin mənasına görə təqsirkar şəxsin ictimai qaydanı kobud surətdə pozan, cəmiyyətə açıqca hörmətsizlik ifadə edən qərəzli hərəkətləri yalnız həmin hərəkətlər və təndəşlər üzərində zor tətbiq olunması ilə və ya belə zoru tətbiq ediləcəyi hədəsi ilə, habelə öz gənin əmlakının məhv edilməsi, yaxud zədələnməsi ilə müşayiət edildiyi hallarda cinayət məsuliyyətinə səbəb olur.

İctimai qaydanın pozulması və cəmiyyətə açıqca hörmətsizlik ifadə edən hərəkətlər fiziki şəxslər üzərində zor tətbiq olunması ilə və ya belə zoru tətbiq ediləcəyi hədəsi ilə, yaxud öz gənin əmlakının məhv edilməsi və ya zədələnməsi ilə müşayiət edilmədikdə təqsirkar şəxsin əməli Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 296-cı maddəsinə müvafiq olaraq xırda xuliqanlıq görə inzibati məsuliyyətə səbəb olur.

2. İzah edilsin ki, Cinayət Məcəlləsinin xuliqanlıq görə məsuliyyət müəyyən edən 221-ci maddəsinin mətnində nəzərdə tutulan mənada ictimai qaydada dedikdə, cəmiyyətdə insanlar arasında təşəkkül tapmış, adət və ənənələrlə, əxlaq normaları ilə, habelə qüvvədə olan qanunvericiliklə müəyyən edilən qarşılıqlı davranış və birgə yaşayış qaydalarının sistemi başa düşülür.

İctimai qaydanı kobud surətdə pozan hərəkətlər dedikdə ictimai və ya şəxsi mənafeyə əhəmiyyətli zərər vuran və ya cəmiyyətdə insanlararası bərqərar olmuş birgəyaşayış və davranış qaydalarının qərəzli surətdə pozulmasında ifadə olunan hərəkətlər başa düşülür.

Cəmiyyətə açıqca hörmətsizlik etmə dedikdə isə təqsirkarın ətrafdakı şəxslər üçün aşkar surətdə ictimai qaydaya əhəmiyyətli dərəcədə laqeydlik, etinasızlıq göstərməsi, cəmiyyətdə hamı tərəfindən qəbul olunmuş davranışqaydaları, əxlaq və mənəviyyat normalarına qarşı saymamazlıq, bir çox insanın və ya cəmiyyətin hər hansı bir üzvünün mənafeyinə toxunan hərəkətlər etməsi başa düşülür.

3. Məhkəmələrin diqqəti xuliqanlıq cinayətinin digər oxşar cinayətlərdən fərqləndirilməsi zəruriyyətinə cəlb edilsin. İzah edilsin ki, ictimai qaydanı kobud surətdə pozmadan və cəmiyyətə qarşı açıqcasına hörmətsizlik göstərmədən ailədə, mənəvi, qohumlar arasında, şəxsi münasibətlər zəminində, intiqam hissi ilə törədilən, o cümlədən zərərçəkən şəxsin təşəbbüsü ilə başlanmış mübahisə və ya dalaşma gedişində döymə, sağlamlığa zərər vurma, əmlakı dağıtma və bu kimi sair hərəkətlər xuliqanlıq kimi qiymətləndirilmir və bunun üçün əsaslar olduqda Cinayət Məcəlləsinin şəxsiyyət əleyhinə olan yaxud başqa cinayətlərə görə məsuliyyət nəzərdə tutan müvafiq maddələri ilə tövsüf olunur. Şəxsi münasibətlər zəminində başlanmış belə hərəkətlər sonradan ictimai qaydanı kobud pozmağa və cəmiyyətə qarşı açıq aşkar hörmətsizlik ifadədən hərəkətlərə çevrilərsə onda şəxsin əməli xuliqanlıq kimi qiymətləndirilə bilər.

4. Cinayət Məcəlləsinin 221.1-ci maddəsinin dispozisiyasında cinayətin obyektiv tərəfinin məcburi elementi kimi nəzərdə tutulan aktiv hərəkətlərin düzgün təfsirinin əhəmiyyəti nəzərə alınmaqla izah edilsin ki, xuliqanlıq cinayəti gedişində vətəndaşlara zor tətbiq edilməsi dedikdə zərərçəkmiş şəxsi döymədə və ya onun sağlamlığına qəsdən yüngül zərər vurmada ifadə olunan hərəkətlərin edilməsi başa düşülməlidir.

Bu zaman təqsirləndirilən şəxsin hərəkətləri Cinayət Məcəlləsinin 221.1-ci maddəsi ilə tam əhatə olunduğundan əməlin əlavə olaraq 128 və ya 132-ci maddə ilə tövsüf edilməsinə ehtiyac qalmır.

Zor tətbiq etmə ilə hədələmə dedikdə isə zərərçəkmiş şəxsi fiziki zor tətbiq ediləcəyi ilə qorxutmaqla onun şüuruna və iradəsinə psixi təsir göstərmə başa düşülür. Hədələmə zamanı təqsirkar zərərçəkən şəxsi döymə, sağlamlığına zərər vurma, bədən üzvlərini kəsmə, öldürmə və s. ilə qorxudula bilər. Hədənin icra ediləcəyi üçün real əsaslar olmadıqda qeyd olunan hərəkətlərdə Cinayət Məcəlləsinin 221.1-ci maddəsinin dispozisiyası ilə tam əhatə olunduğundan təqsirləndirilən şəxsin zərərçəkəni öldürməklə və ya sağlamlığına ağır zərər vurma ilə hədələməsinə görə əməlinin əlavə olaraq Cinayət Məcəlləsinin 134-cü maddəsi ilə tövsüf edilməsinə ehtiyac qalmır.

Əmlakı məhv etmək dedikdə mülkiyyət formasından asılı olmayaraq əmlaka sonradan bərpa edilməsinin mümkün olmayacağı dərəcədə zərər vurulması, əmlakın zədələnməsi dedikdə isə ona sonradan bərpa oluna biləcək dərəcədə zərər vurulması başa düşülməlidir.

Bu halda əməlin hüququ tövsüf xuliqanlıq nəticəsində vurulan maddiziyanın miqdarından asılıdır. Həmin ziyanın miqdarı Cinayət Məcəlləsinin 177-ci maddəsinin 2-ci qeydinə müvafiq olaraq şərti maliyyə vahidinin bir min mislindən az olduqda təqsirləndirilən şəxsin əməli yalnız Cinayət Məcəlləsinin 221-cü maddəsi ilə, ziyanın məbləği xeyli və ya küllü miqdar olduqda, habelə xuliqanlıq gedişində özgənə əmlakı yandırılmaqla, partladılmaqla və ya başqa ümumitəhlükəli üsullarla məhv edildikdə, yaxud zədələndikdə əməl cinayətlərin məcmuə qaydasında Cinayət Məcəlləsinin 221-ci maddəsi ilə və müvafiq olaraq 186.1-ciyaxud 186.2.1 və ya 186.2.2-ci maddələri ilə tövsüf olunmalıdır.

5. Məhkəmələr xuliqanlıq cinayətini xuliqanlıq niyyətilə törədilən qəsdən adamöldürmə, qəsdən sağlamlığa ağır və ya az ağır zərər vurma cinayətlərindən fərqləndirərkən nəzərə almalıdırlar ki, xuliqanlıq niyyəti konkret cinayətin motivi kimi özünü biruzə verdiyi halda xuliqanlıq əməli təqsirkarın təhlükəlidavranışıdır.

Odur ki, xuliqanlıq niyyətilə qəsdən adamöldürmə, yaxud qəsdən sağlamlığa ağır və ya az ağır zərər vurma cinayətlərini törətmiş şəxsinəməli müvafiq olaraq Cinayət Məcəlləsinin 120.2.2 yaxud 126.2.4 və ya 127.2.3-cümaddələri ilə tövsüf edilməlidir. Bu zaman qeyd edilən cinayətlərdən hər hansı birinin törədilməsi ilə yanaşı təqsirləndirilən şəxsin həm də ictimai qaydanın kobud surətdə pozulmasına və cəmiyyətə qarşı açıqdan-açığa hörmətsizlik etməyə səbəb olan qəsdən sair hərəkətlər də etməsi müəyyən edilərsə ondahəmin şəxsin əməli cinayətlərin məcmuyu qaydasında həm də Cinayət Məcəlləsinin 221-ci maddəsilə tövsüf olunmalıdır.

6. İzah edilsin ki, ictimai qaydanın qorunması üzrə vəzifəsinin yerinə yetirən və ya ictimai qaydanın pozulmasının qarşısını alan hakimiyyət nümayəndəsinə və ya digər şəxsə də müqavimət göstərməklə törədilən xuliqanlıq hərəkəti Cinayət Məcəlləsinin 221.2.2-ci maddəsinin dispozişiyası ilə taməhatə olunduğundan CM-nin digər maddələri ilə əlavə tövsüfə ehtiyac qalmır.

Cinayət Məcəlləsinin 221.2.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan hakimiyyət nümayəndəsi dedikdə ictimai qaydanın pozulmasının qarşısını almaq səlahiyyəti olan bütün vəzifəli şəxslər başa düşülür. Digər şəxslər dedikdə isə üzərində ictimai vəzifələrin yerinə yetirilməsi öhdəliyi qoyulmuş, yaxud vətəndaşlıq borcunu yerinə yetirməsi ilə əlaqədar ictimai qaydanın qorunmasında iştirak edən, hakimiyyət nümayəndəsi olmayan şəxs başa düşülür.

İctimai qaydanın qorunması üzrə vəzifənin yerinə yetirilməsi dedikdə küçələrdə və ya ictimai yerlərdə post-patrol xidmətinin həyata keçirilməsi, nümayişlər, piketlər, mitinqlər, tamaşalar, kütləvi tədbirlər, qəza və təbii fəlakətlərin nəticələrinin aradan qaldırılması zamanı qaydanın qorunması halları başa düşülməlidir.

Xuliqanlıq hərəkətlərinə son qoyulduqdan sonra hakimiyyət nümayəndəsinin onun həyatı və sağlamlığı üçün təhlükəli olmayan fiziki zorun tətbiq edilməsi ilə müqavimət göstərmə (məsələn təqsirkarın tutulması ilə əlaqədar) xuliqanlıq cinayətinin tövsüf edici əlaməti kimi qiymətləndirilə bilməz və cinayətlərin məcmuyu qaydasında Cinayət Məcəlləsinin 221.1 və 315.1-ci maddəsi ilə tövsüf edilməlidir.

7. Xuliqanlıq zamanı hakimiyyət nümayəndəsinə qarşı onun həyatı və sağlamlığı üçün təhlükəli olan zor tətbiq etməklə müşayiət olunan müqavimət göstərildikdə də əməl cinayətlərin məcmuyu qaydasında Cinayət Məcəlləsinin 221.2.2 və 315.2-ci maddələri ilə tövsüf olunmalıdır. Hakimiyyət nümayəndəsi olmayan, lakin xuliqanlıq hərəkətlərinin qarşısını alan şəxsə onun həyatı və sağlamlığı üçün təhlükəli olan zor tətbiq edilərsə, yenə də əməl cinayətlərin məcmuyu qaydasında Cinayət Məcəlləsinin 221-ci və şəxsiyyətə vurulan zərərin dərəcəsinə asılı olaraq Cinayət Məcəlləsinin 126-cı və ya 127-ci maddələri ilə tövsüf olunmalıdır.

8. Xuliqanlıq hərəkətlərinin odlu silah, soyuq silah, habelə silah qismində istifadə edilə bilən əşyaların tətbiqi və yaxud tətbiqinə cəhd edilməsi, təqsirkar şəxsin əməlinin Cinayət Məcəlləsinin 221.3-cü maddəsilə tövsüf edilməsi üçün əsasdır.

9. İzah edilsin ki, xüsusilə qərəzli xuliqanlıq görə məsuliyyət nəzərdə tutan Cinayət Məcəlləsinin 221.3-cü maddəsinin mənasına görə silah dedikdə hücum və ya müdafiə üçün uyğunlaşdırılmış texniki cəhətdən yararlı olan vasitələrin məcmuyu başa düşülür. Burada cinayət qanunu ilə

qadağan edilib edilməməsindən asılı olmayaraq, zavodda və ya kустar üsulla hazırlanmışodlu və soyuq silah həmçinin qaz silahı aid edilir. Digər əşyalar dedikdəisə silah olmayan lakin silah kimi istifadə edilə bilən predmet (dəyənək,kərpic, dəmir çubuq, zəncir, çəkiç və s.) başa düşülür.

10. Xuliqanlıq müvafiq icazəsi olmayan odlu və ya soyuq silahtətbiq edilməsi ilə müşaiət edilməklə törədildikdə təqsirləndirilən şəxsinəməli cinayətlərin məcmuyu qaydasında Cinayət Məcəlləsinin 221.3-cü və 228-cimaddələri ilə tövsif olunmalıdır.

11.Xuliqanlıq hərəkətləri davam etdirilərək xüsusilə qərəzli xuliqanlıqhəddinə çatdırıldıqda təqsirləndirilən şəxsin əməli xuliqanlıqın daha ağır növünə görə məsuliyyət nəzərdə tutan 221.3-cü maddəsilə tövsüf olunmalıdır.Müxtəlif vaxtlarda törədilən xuliqanlıq hərəkətləri isə xuliqanlıqın tövsüfediciəlamətlərinin mövcudluğundan asılı olaraq hər biri müstəqil cinayət kimi tövsüfolunmalıdır.

12. Xuliqanlıq cinayətinin ictimai qaydaya və vətəndaşların rahatlığınaqəsd edən, bəzi hallarda silah tətbiq edilməklə digər daha ağır cinayətlərintörədilməsi ilə nəticələnən təhlükəli və geniş yayılmış cinayət olması nəzərə alınmaqla məhkəmələrin diqqəti xuliqanlıqə qarşı cəza tətbiqində mövcudnöqsanların aradan qaldırılması zəruriyyətinə cəlb edilsin.

13. Məhkəmələrə tövsyyə edilsin ki, xuliqanlıqə görə cəza təyin edərəkən cəza təyin etmənin ümumi prinsiplərini rəhbər tutmaqla hər bir haldatörədilmiş cinayətin xarakterini və ictimai təhlükəlilik dərəcəsini, təqsirkarınşəxsiyyətini o cümlədən cəzanı yüngülləşdirən və ağırlaşdıran halları nəzərəalmaqla təqsirləndirilən şəxslərə düzgün və ədalətli cəza təyin etsinlər.

Bu zaman cinayətin xarakterinin və ictimai təhlükəlilik dərəcəsininnəzərə alınması ilə yanaşı məhkəmələr eyni zamanda nəzərə almalıdırlar ki,hadisələrin təsadüfü axarı zəminində, ilk dəfə ağırlaşdırıcı hallar olmadanxuliqanlıq cinayəti törətmiş şəxslərə, o cümlədən yetkinlik yaşına çatmayanlara cəza təyin edilərkən Azərbaycan Respublikası CM-nin 221.1 və 221.2-ci maddələrininsanksiyasında daha ağır cəza növü kimi nəzərdə tutulan azadlıqdan məhrumetməyalnız o vaxt təyin oluna bilər ki, həmin qanunda buna alternativ olan azciddi cəza növlərinin təyin olunması cəzanın məqsədini təmin edə bilməsin.